

Men bevindt zich onder den bekenden vjgeboom. Men rankt ook aan een oorlog zoo gewoon. Dat is het treurige aan dit alles verbonden. Gedurende den laatsten tijd dringt zich de vraag aan mij op, of men ten allen tijde verplicht is zijn leven voor het vaderland te geven indien de Regeering roept? Of men in vele gevallen niet gerechtigd is zich aan den dienst te onttrekken, zonder dan onmiddellijk kennis te maken met de straf, die men voor dienstweigeraars tijdens den oorlog heeft gesteld? Men moet niet zeggen, dat dit een anarchistische of een laffe gedachte is.

Menigeen, die zich niet gaarne onder de anarchisten zou zien geschaard, loopt in onze kringen met deze denkbeelden rond.

Een verklaring hiervoor is niet moeilijk te vinden.

De oorlogen waarvan de wereld getuige is geweest, waren toch bij uitstek het gevolg van economische factoren.

Wangunst en hoogmoed waren de voornaamste drijfveren.

Men denke slechts aan den Boerenoorlog.

Indien ooit, dan is toen wel duidelijk gebleken, dat het boerenvolk vermoord moest worden, om de zilverlingen in handen der tegenstanders te doen vloeien.

Zoo bezien moet men niet zeggen, dat het dwaasheid is indien er ook onder ons menschen zijn, die zich niet wenschen te geven voor dit onzalige bedrijf, en zeker hebben zij daar niet het recht toe, die eventueel achter de achtern hun politiek blijven voeren, en steunen op de „vaderlandsliefde” van degenen die tegen hun zin gedood worden.

Het is zeer de vraag of dit streven „laf” dient te worden genoemd, of het niet laffer is duizenden gezinnen voor altijd te verwoesten.

De groote vraag is deze, om een bepaald geval te nemen, hadden de Engelschen, kennende het streven der Regeering ten opzichte van de Boeren, het recht om te zeggen: „bieraan doen wij niet mee!” Of is men verplicht mede te werken aan een oorlog, wanneer men weet, dat men een werk gaat verrichten, dat op alle gronden grondig is te veroordeelen.

Een andere vraag, die hiermede ten nauwste samenhangt, is deze: Heeft men het recht te weten waarvoor men den oorlog in wordt gejaagd?

De praktijk heeft bewezen, dat zij, die voor het vaderland ten strijde trekken de motieven niet kennen, die tot een oorlog hebben geleid.

Staat men eenmaal voor een oorlogsverklaring, dan wordt met kunst- en vliegwerk het volk bewerkt en herhaalt men in een enkele redevoering het woord „vaderlandsliefde” een maximum aantal malen, en wanneer dan door diegenen, die zelf meestal met den oorlog niet direct in aanraking komen, het volk is opgezweept, meent men tevreden te kunnen zijn.

Het wil mij toch voorkomen dat wanneer het gaat over de allesbeheerschende vraag, of ik mijzelf moet laten dooden, en een ander het leven moet benemen, er recht is om klaarheid te hebben, om te weten wat de oorzaken zijn van die ontzettende gebeurtenissen.

Met opzet laat ik hier het woord „kapitalisme” achterwege. Men zou, indien ik in dit verband met deze uitdrukking naar voren kwam, socialistische tendenzen achter mijn vragen willen zoeken en dat zou te betreuren zijn.

Alleen zou ik nog gaarne een gedachte naar voren brengen, n.l. deze: Waarom doet men toch niets in dezen tijd?

De toestand van Europa is zoo diep treurig.

Het spook van revolutie waart om onze grenzen. In ons land wordt alles in 'twerk gesteld om een „inflatie” te voorkomen.

En... de toekomst blijft zoo donker.

Er wordt ook in ons land zooveel geleden. Kunnen wij dan niets doen nu van den mensch schier geen uitkomst is te verwachten?

Tijdens den oorlog hadden we onze bededagen. En nu...!

Zou het dan zoo moeilijk zijn, om eens één dag te bepalen waarop heel Europa, of misschien heel ons volk, zich drie uren afzonderde, om gemeenschappelijk den Heere te bidden om uitkomst uit de groote moeilijkheden.

Of moeten wij voort blijven sukkelan met bezuinigingsleuzen?

Ik vraag slechts. Het kan zijn, dat door mij groote factoren verwaarloosd zijn.

Gaarne zou ik dan zien, dat een correctie werd aangebracht. Misschien kunnen deze opmerkingen leiden tot verheldering van inzicht in zeer belangrijke vraagstukken.

Met dank voor uw welwillendheid,

C. P. v. O.

Haag, 16-12-22

Het is niet mogelijk deze gewichtige vragen met een korte opmerking te beantwoorden. Zij raken het vraagstuk van dienstweigering en geweten, waarop ik gaarne nog eens terug kom. Mag ik den inzender den raad geven het geschrift van Dr de Moor over dit onderwerp te lezen? Voorts wil ik over dit ingezonden stuk alleen nog zeggen: lo dat de kritiek op de vredesbeweging van de internationale moderne arbeidersbeweging m.i. ten volle gewettigd was, opdat het doel de middelen niet heiligt, en voor ons de basis, waarop deze arbeid voor den vrede steunt, beslist onaannemelijk is, en zo dat des inzenders kritiek op ons gebrek aan gebedsworsteling alleszins waar is, en zijn vraag om gebedsdagen ons christenvolk uit het hart gegrepen is. Laat er toch in dezen tijd veel gesmeekt worden tot God om uitkomst. K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

IX.

Het nut der wijsbegeerte.

Een poosje heb ik naar een anderen titel gezocht, want het woord nut bevalt me niet.

Het klinkt zoo vreeslijk nuttig.

Er was eens een tijd, dat men de verste en schuchterste dorpjes van het Batavenland zegende met afdeelingen van de maatschappij „Tot nut van 't algemeen”; en dat mejuffrouw Van Naslaan dweepte met Lucretia Wilhelmina's „Nut der Tegenpoeden”.

En nog is er een humanistisch (menschverbeert) lichte aan dit populaire woordke.

Bovendien doet het een beetje groezelig aan als een versleten papieren gulden.

En het schijnt een afdaal naar de markt- en winkelsfeer, wanneer men hooge geestelijke waarden aan het begrip profijtelijkheid verbindt.

Vraagt de kunstenaar, die aan zijn impressie vormen geeft, naar nuttigheid, en bekommert de waarheidszoeker zich om het praktisch effect van zijn systeem?

En toch... zouden we „wijzer” zijn dan God, wanneer we aan eenig ding, dat Hij geschapen heeft de nuttigheid ontzegden.

Alle dingen bestaan tezamen vóór Hem, maar ook vóór elkander. De gansche wereld wordt beheerscht door één gedachte, en voor het groote ontwikkelingsdoel van het heelal is geen enkel schepsel onnut.

De menschen mogen het woord nut beduimeld hebben met hun vuile, mammonistische, handen, of ook door ziekelijk idealisme het uitgeschakeld hebben uit hun werkprogram, — in zichzelf is het de edele uitdrukking van den goddelijken wil.

En in plaats van concessies te doen aan een levensverzakelijking, die ook de taal meesleept in den profanen stroom, is het veeleer onze roeping aan de vulgariseerde woorden den oorspronkelijken glans van hun karakteristieke schoonheid terug te geven.

Het woord nut vertegenwoordigt een lofwaaardige Godsgeachte.

Verbindt de Schrift zelfs niet dit woord aan een zoo opperheilig begrip als de religie, zeggende, dat de godzaligheid tot alle dingen nut is, hebbende de belofte van het tegenwoordige en van het toekomstige leven?

En Jezus zei: Het is u nut, dat ik wegga.

Wat schande of profanie zou er dan in steken, — mits men de woorden ernstig neme, — die twee eens even aandachtig saam te nemen: Het nut en de wijsbegeerte?

••

Men overwege echter eerst een onderscheiding. Het „nut” heeft twee tegenstellingen.

Het staat enerzijds tegenover genoeg.

Men zegt: „Eerst het nuttige, en dan het aangename”.

Wij willen deze tegenstelling even aanvaarden, en vooropstellen, dat filosofeeren allesbehalve een denkspelletje is. Het is geen geestelijk ganzebord, waar men de pot krijgt door een paar gelukkige worpen. Het is geen vroolijke sledevaart langs gladgeveegde banen in prikkelende winterlucht.

Veeleer is de wijsgeer een pelgrim, die de gierige zandvlakte dóór moet, waar geen wegen zijn en alleen het steeds bedachte doel de heete voeten nader trekt.

De wijsgeer is de landman, die het zaad draagt, dat men zaaien zal, al gaande en weenende.

Toen Schopenhauer zijn systeem in beginsel gereed zag, had hij het gevoel, alsof hij een kind ter wereld gebracht had, alleen met dit verschil, dat hij de smart van het baren nog niet vergeten kon.

Wilt ge een actuele gelijkenis? De filosofie vergt den mensch op tot het bestijgen van een nog nooit beklommen Mount-Everest. De oogen van miljoenen hebben met mystieke bewondering naar den rein-besneeuwden top gestaard, en lenige touristen hebben hun heroieke kracht beproefd, om langs de stugge flanken op te klauteren; ten slotte heeft een, met de allernieuwste hulpmiddelen gewapende, expeditie het uiterste gedaan wat menschelijke energie aan listige kracht presteeren kan; maar de witte reus lacht majestueus om de rilende kabouters, die vergeefs hun vlagje zoeken te planten op zijn kop.

De wijsbegeerte stelt den mensch voor den eisch van het veroveren van een onbekend land; het opgraven van een verborgen schat; het openbreken van de ijzerharde schaal, waarin de natuur haar mysterie besluit.

En toch...

Gelijk in alle jagen, mengt zich ook in het jacht maken op de verscholen waarheid een geheimzinnig genot.

De tegenstelling tusschen het nuttige en het aangename lost zich in de wijsbegeerte somtijds op in een wettige harmonie.

De moeite wordt vreugde, de inspanning wordt „zalig”, wanneer het groote einddoel aan de fan-

tastische hoop verschijnt als een tóch bereikbaar paradijs.

En bovendien!

Al wat door formeele oefening de fijnste geest vermogens sterkt, geeft aan den mensch de blijdschap der bevrediging....

De inspanning van het zóó uiterst verwikkelde schaakspel is tóch ontspanning.

En de turner geniet bij het hujend zwoegen aan het rek een vreugd-sensatie, die hij bij veel geringer overgave van zijn kracht tot den dagelijken arbeid niet kent.

Zoo is dus de wetenschappelijke, en speciaal de wijsgeerige, vreugde, niet slechts de vreugde van het streven naar de waarheid, noch ook van het ontdekken van de sublieme diamanten van de waarheid, maar ook wel waarlijk het lustgevoel bij het bewust worden van de zeer edele vermogens, die den mensch typeeren als te zijn „van Gods geslacht”.

••

Er is nog iets.

Méer dan eenig ander vak van wetenschap is de wijsbegeerte verwant aan de kunst, en opent de beoefening der wijsbegeerte den mensch gelegenheden tot het produceeren en genieten van kunst.

Bijna alle filosofen waren eerste-rangs-stylisten.

Plato, Descartes, Schopenhauer, Nietzsche, hebben een proza geschreven, dat door géén van de meest excellente literaire kunstenaars wordt overtroffen.

Bepaaldelijk Schopenhauer's aforismen (korte gedachten) en Nietzsche's Zarathustra, zijn modellen van stijl, die beurtelings boeien door elegantie en massiviteit, door zuiverheid en weelde van vormen.

Kuno Fischer's „Geschichte der neuern Philosophie” moet ook den meest verwarden literairen lijn-proever, om de meesterlijke beheersching, de soepele wendingen, de preciese zeggings en de kristallijnen dóórzichtigheid, van de taal een openbaring zijn.

Laat ons ook bedenken, dat menig wijsgeerig systeem den indruk maakt van een klassiek paleis of van een gothische kathedraal, waar de onderdeelen bevallige en verbazende bloeisel zijn uit één geniale scheppingsgedachte; dat de wording en wasing van sommige stelsels aan den beschouwer de sensatie geeft van een roman, waarin de verwickelingen tot een verrassende ontknooping leiden, of van een drama, waar de levensproblemen door handeling tot oplossing worden gebracht.

Welk een spanning wekt het in uw denken nuwen, wanneer ge met Descartes afdaalt in den afgrond van den twijfel, resoluut verwerpend alle autoriteit van vroeger gevonden wijsgeerige „waarheden”, moedig wantrouwend ook wat de grootsten onder de groote denkers voorheen als onomstootelijk vast hebben gesteld; ernstig uitgaande van het voornemen niet iets voor waarheid aan te nemen, waaraan ook maar de kleinste vlek van onzekerheid kleeft, — om dan ten slotte in dien afgrond aan te komen tot het ééne punt van vastigheid, vanwaar de heele waarheidstempel weer kan worden opgebouwd: — ik denk, dus ben ik (cogitans ergo sum)!

Wij kunnen het feit laten rusten, dat andere wijsgeeren ook die ééne vastigheid van Descartes hebben ómgestooten, — voor het oogenblik heeft de geniale vondst van den koenen, bijna roekeloozen, twijfelnaar, die opzettelijk alles wegwerpt om te vinden, iets ongemeen verrassends, en het verschaft een soort romantisch genot uit dat kleine waarheidskimpje den prachtige boom van zijn consequent rationalisme (het bouwen van de waarheid op de rede) te zien groeien.

Eenzelfde dramatische ontroering ontstaat bij het volgen van Hegel, die de wereld zelve beschouwt als het denkproces van een zich tot de hoogste klaarheid ontwikkelenden geest; en van Schopenhauer, die, grijpend naar het wereldgeheim, tot de ontdekking komt, dat de grond van alle dingen is de wil, en dat ook het denkend leven van dien oerwil slechts een verschijnsel, een opflukkering, is.

Er behoeft dus, om de genoemde redenen, in de wijsbegeerte geen antithese tusschen nut en vreugde te zijn.

••

De taalproduceerende „gemeente” heeft echter nog een andere tegenstelling in de wereld gebracht, namelijk tusschen „nut” en „noodzakelijkheid”.

„Men” zegt: dit is wel nuttig, maar noodig is het niet.

Nu, ook met deze tegenstelling behoeven we ons niet te vermoeien.

Laat ons nuchter zijn en erkennen, dat iemand een heel goed en weerbaar christen kan zijn, zonder wijsgeerige studie.

Holden des geloofs zijn meer waard dan hielden der genade.

Schitterende daden, waardoor de menschheid wordt gezegend, kunnen worden volbracht door mannen, die nooit één regel van Spinoza's Ethiek gelezen, en nooit van Kant's Katagorien gehoord hebben.

Maar daar is — gelijk we reeds opmerkten, — een terrein, waarop men zich zonder eenige wijsgeerige training niet wagen kan, en ook kan of van een doorgaande zuivering en ontwikkeling der

christelij sprake z

De vri

das herl

noodig?

Een ge

lijk!

Maar

anders d

Bij on

redelijk

Wij he

komen t

Voor v

lijk sur

De S

op de c

zijn best

tot onde

De wijsb

nood. O

De wijsge

zaamheid

en deze

de vraag

Hier is

ons geme

duidelijk.

De wij

zelfgekoz

De chi

We ku

De ongel

zoeken in

ten-wijge

op de k